

1523 VE 1530 YILLARI TAHRİR KAYITLARINA GÖRE
YANBOLU'DAKİ KIPTİLERİN (ROMANLARIN) SOSYO-EKONOMİK
DURUMLARI

THE SOCIO-ECONOMIC STATUS OF GYPSIES (KIPTİ) IN YANBOLU
ACCORDING TO THE TAHRİR RECORDS OF 1523 AND 1530

HASAN ALİ CENGİZ¹

Geliş Tarihi: 25 Şubat 2022
(Received)

Kabul Tarihi: 08 Haziran 2022
(Accepted)

ÖZ: Osmanlı maliye teşkilatında vergilerin ve bu vergileri verenlerin tespiti amacıyla yapılan sayımların kaydedildiği defterleri ifade eden tahrir, Kıptilerin iktisadi yapıları hakkında bize temel bilgi sunan kaynaklar arasındadır. Kıptilerle ilgili tutulan tahrir kayıtlarından hâne sayıları, ödedikleri cizyelerle birlikte bunların sosyo-ekonomik yapıları hakkında fikir edinebilmekteyiz. Çingenelerle ilgili ilk tahrir kayıtları 1523 tarihli Rumeli eyaletine ait tahrir defterinde yer almaktadır. 120 Numaralı Defter ayrıntılı tahrirlerini içeren mufassal, 370 Numaralı Defter ise gelir toplamlarını içeren icmal defterdir. Rumeli eyaletinde Kıpti nüfusunun yoğun olduğu kazalardan biri de Bulgaristan'ın güneydoğu kesiminde Tunca nehrinin kenarında verimli bir ovada yer alan Yanbolu'dur. Bu çalışma ile 120 ve 370 Numaralı Tapu Tahrir kayıtları esas alınarak XVI. yüzyılın başlarındaki Yanbolu'daki Kıptiler hakkında bilgi verilecektir. Bahsi geçen bu tapu tahrir kayıtları ve diğer arşiv kayıtlarından Yanbolu'daki Kıptilerin nüfusu, uğraştıkları meslekler ile sosyo-ekonomik durumları ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Yanbolu, tahrir defteri, Roman, Kıpti.

ABSTRACT: The tahrir, which expresses the books in which the taxes in the Ottoman finance organization and the censuses made for the purpose of determining these taxes are recorded, are among the sources that provide us with basic information about the economic structure of the Gypsies. We can get an idea about the number of households and their socio-economic structures, together with the jizya they paid, from the census records kept about the Gypsies. The first census records related to the Gypsies are in the "tahrir" book of the province of Rumelia dated 1523. Notebook numbered 120 is the detailed book containing the detailed tahrirs, while Notebook numbered 370 is the icmal book containing the total revenues. One of the districts where the Gypsy population is dense in Rumelia is Yanbolu, which is located on a fertile plain by the Tunca River in the southeastern part of Bulgaria. With this study, information will be given about the Gypsies in Yanbolu at the beginning of the 16th century, based on the Land Registry Records numbered 120 and 370. The population

¹ Öğr. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, hasancengiz@trakya.edu.tr , ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9175-4737>

of the Gypsies in Yanbolu, their occupations and their socio-economic status will be revealed from the aforementioned land registry records and other archive records.

Key Words: Ottoman Empire, Yanbolu, tahrir book, Gypsy, Kıptî.

GİRİŞ

Sözlükte “*yazma, kaydetme*” anlamına gelen tahrîr kelimesi terim olarak, Osmanlı maliye teşkilatında vergilerin ve bu vergileri verenlerin ismen tespiti için değişik dönemlerde gerçekleştirilen sayımları ve bu sayımların kaydedildiği defterleri ifade eder². Osmanlıların hangi tarihte bu tür sayımlara başladığı kesin şekilde bilinmemektedir. Günümüze ulaşan en eski sayımı ihtiva eden 1431 tarihli Arvanid Sancağı Defteri’nden defter usulünün XIV. yüzyılda mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlılar, bir yörede ilki fethin hemen ardından olmak üzere çeşitli vesilelerle tahrir yapmıştır. Kaynaklarda tahrirlerin hangi zaman aralığı ile yapıldığı bilinmemekle birlikte genel olarak tahririn otuz yılda bir tekrarlandığı bilgisi kabul görür. Bununla birlikte yeni bir padişahın tahta geçmesi durumunda da genel tahrir yapılmıştır³. Tahrir kayıtlarının, eyalet ve livaların ayrıntılı tahrirlerini içeren mufassal defterler ile mufassal defterde yer almayan dirlik sahiplerinin isimlerini ve gelir toplamlarını içeren icmal defterler olmak üzere iki farklı kayıt türü vardır. Osmanlı İmparatorluğu’nda tapu tahrir defterleri, vergileri toplamak için yapılmışsa da vergi mükelleflerinin yanında birçok diğer bilgilere de yer verilmiştir⁴.

Romanlar, Osmanlı kaynaklarında *Çingâne* ve *Kıpti* olarak adlandırılmıştır. Osmanlı arşiv kayıtlarında da bu ifadeler kullanıldığından bu çalışma esnasında Romanları ifade etmek için Kıptî ve Çingene ifadeleri kullanılmıştır.

Kıptîlerin iktisadi yapıları hakkında bize temel bilgi sunan kaynaklar arasında dönemin tahrir kayıtlarıdır. Bu kaynaklarla ilgili yapılan birçok çalışma yer almaktadır. Bunların başında İsmail Altınöz’ün *Osmanlı Toplumunda Çingener* çalışması gelmektedir⁵. Bu çalışmada kazalarda bulunan Kıptîlerle ilgili cemaat isimlerine yer verilmeden hane sayıları verilmiştir. Bunu yanında Emine Dinceç’in *Rumeli’de Geri Hizmet Teşkilatı İçinde Çingener* ve *XVI. Yüzyılın Başlarında Rumeli Şehirlerinde Çingener* çalışmaları da yer almaktadır⁶.

² Mehmet Ali Ünal, “Tahrir”, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2011, s. 659.

³ Mehmet Öz, “Tahrir”, *DİA.*, C. 39, İstanbul 2010, s. 425.

⁴ M. Mehdi İlhan, “Mufassal Tahrir Defterlerindeki Adların Önemine Dair Bazı Örnekler”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 40, 2006, s. 41.

⁵ İsmail Altınöz, *Osmanlı Toplumunda Çingener*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

⁶ Emine Dinceç, *Rumeli’de Geri Hizmet Teşkilatı İçinde Çingener (XVI. Yüzyıl)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Eskişehir 2004; Emine Dinceç, “XVI. Yüzyılın Başlarında Rumeli Şehirlerinde Çingener”, *Osmanlı Dönemi Balkan Şehirleri*, Editörler, Zafer Gölen-Abidin Temizer, Ankara 2016.

Tahrir kayıtlarında kıptîlerin hâne sayıları, ödedikleri raiyet rüsumundan bunların sosyo-ekonomik yapıları hakkında fikir edinebilmekteyiz. Çingenerle ilgili ilk kayıtlar, 1523 tarihli Rumeli eyaletine ait tahrir defterinde yer almaktadır. Kanuni Döneminde yapılan 1523 yılı Rumeli eyaletine ait mufassal tahrir defterine göre, Rumeli eyaletinin 93 kazasında 3.926 hâne Müslüman, 9.623 hâne Gayrimüslim ve 442 dul kadın hâne yer almaktadır. Böylece Rumeli eyaletinde 13.991 hâne Çingene nüfus vardır. 1530 yılı tahrir kayıtlarında ise 90 kazada 3.835 hâne Müslüman, 9.602 hâne Gayrimüslim, 448 hâne dul ve 4 hâne de mücerred (bekar) hâne olmak üzere 13.889 Çingene hâne vardır⁷. Bu verilerden yola çıkarak XVI. yüzyılda Rumeli eyaletlerinde tahminen 69.955 ile 97.937 Kıptî nüfus yaşamıştır. Bu çalışmada Yanbolu kazasının seçilme nedeni, Kıptî nüfusunun yoğunluğu ve yerleşik yaşam süren Kıptî oranının da yüksek oluşudur.

Yanbolu, Bulgaristan'ın güneydoğu kesiminde Tunca nehrinin kenarında verimli bir ovada yer almaktadır. Şehir 587'de Avarlar'ın işgali esnasında yıkılan antik şehir Kabyle'nin devamıdır. Yanbolu adına kayıtlarda ilk defa 1049'da Konstantinos Arianitis'in Peçenekler tarafından yenilgiye uğratıldığı yer olarak Danbuli şeklinde rastlanır. Yanbolu'nun Osmanlılar tarafından ne zaman ele geçirildiği tam belli değildir. Süleyman Paşa'nın Gelibolu'ya geçmesinden sonra Osmanlı akıncıları, Bulgaristan içlerine doğru fetihler başlattılar. 1362'de Edirne'nin alınmasının ardından, Timurtaş Paşa Kızılağaç ve Yanbolu'yu Osmanlı Devleti'nin sınırlarına kattı. Bu fethin 1373 yılında gerçekleşmiş olması muhtemeldir⁸.

Yanbolu, I. Murad devrinde Osmanlı idaresine katıldıktan sonra ilk kayıtlar 1454 yılına aittir. Bu kayıtlara göre şehir merkezinde 18 mahalle kayıtlıdır. Bu tarihte Yanbolu şehrinde 690 Müslüman hâne ile 62 Gayrimüslim olmak üzere toplam 752 hâne bulunmaktadır⁹. 1457 tarihli tahrir kaydına göre kasabada 711 Müslüman ve 57 Gayrimüslim hanesi mevcuttu. Bu rakamlara göre toplam nüfusu 4.000 dolayına erişmekteydi. Bunun % 94'ünü Müslümanların teşkil etmesi buraya yönelik büyük bir Türk göç akışının göstergesidir¹⁰. 1528 yılında 1428 hâne Müslüman ve 75 Gayrimüslim hâne olmak üzere 1499 hâne yer almıştır¹¹. 1530 yılında Silistre Livâsı'na tâbi bulunan Yanbolu kazasının merkezinde 306 hâne, 95 köy olup köylerinde de 1490 Müslüman hâne yer almıştır¹². XVI. yüzyıl boyunca Yanbolu'nun durumunda giderek düzelme görüldü. Bu yüzyılın sonlarına ait 1595

⁷ İsmail Altınöz, *Osmanlı Toplumunda Çingenerler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 193-202.

⁸ Selcen Özyurt, "XV. ve XVI. Yüzyıllarda Yanbolu Şehri", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 14, 2008, s. 58; Machiel Kiel, "Yanbolu", *DİA*, C. 43, İstanbul 2013, s. 212.

⁹ Özyurt, *a.g.m.*, s. 62-63.

¹⁰ Kiel, *a.g.e.*, s. 212.

¹¹ Yusuf Halaçoğlu, *Bulgaristan (Osmanlı Dönemi)*, *DİA*, C. VI, İstanbul 1992, s. 397.

¹² Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 643.

tahrirlerine göre Silistre sancağına tâbi Yanbolu kazasının merkezi olan kasabada 407 Müslüman, 110 Gayrimüslim, 7 Çingene ve 5 Yahudi hânesi mevcut olup kazanın toplam nüfusu ise 2.700 civarındadır. Müslümanların oranı 1457’de % 94 iken 1595 tahrir kayıtlarında % 77’ye gerilemiştir¹³. 1667 Mayıs ayı başında Yanbolu’ya gelen Evliya Çelebi, Yanbolu şehir merkezinde 17 Müslüman ve birer Yahudi ve Rum Mahallesi olmak üzere 19 mahallede 3.500 hâne olduğundan bahseder. Evliya Çelebi Yanbolu’yu, 280 dükkânı, 7 camisi, 3 hamamı, 3 medresesi, bedesteni, hanları olan müreffeh ve iyi inşa edilmiş bir şehir olarak tasvir eder¹⁴. Yanbolu Kırım Hanlarının hassı olup, Hanlarının yaz aylarını geçirdiği bir şehirdi. Yanbolu’da biri Kırım hanlarından Giray Han’a, biri de padişaha ait iki yazlık saray bulunmakta idi. Osmanlı Devleti’nin önemli ticari yollarından biri olan sağ kol, Yanbolu kazasının da geçmekteydi. Yanbolu bölgesi canlı hayvan varlığı bakımından zengindir. Ayrıca kazada çavdar, arpa, buğday, yulaf, darı, pirinç yetiştirilmekte, yün ve tiftikten yapılan Yanbolu kebesi de kazanın önemli bir tekstil ürünüdür¹⁵.

Bu çalışma ile 120 ve 370 Numaralı Tapu Tahrir kayıtları esas alınarak Yanbolu’daki Kıptîlerin XVI. yüzyılın başlarındaki nüfusu ile sosyal-ekonomik durumları ortaya konulacaktır.

1. YANBOLU’DAKİ KIPTİLERİN NÜFUS DURUMU

1454 yılına ait tahrir kayıtlarına göre Yanbolu’da 18 mahallede yaşayan 690 Müslüman ve 62 Gayrimüslim olmak üzere toplam 752 hâne bulunmaktaydı. 1457 tarihinde ise kasabada 711 Müslüman ve 57 Gayrimüslim olmak üzere hâne sayısı 768’dir. 1530 yılında kaza merkezinde 306 hâne köylerde de 1490 Müslüman hâne yer almış ve Yanbolu’nun genelinde tahminen 9.000 civarında kişi yaşamıştır. Kazada yaşayan Kıptî nüfusuyla ilgili detaylı ilk bilgi 1523 yılı Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapılan Rumeli Eyaletine ait tahrir kayıtlarında yer alır. Bu tahrir defterinin 57-68 sayfaları arasında Yanbolu’daki Kıptîlerin kayıtları bulunmaktadır. Bu defter mufassal olup cemaat isimleri, Müslüman, Gayrimüslim ve bive (dul) hâne sayıları ile birlikte yerleşim durumlarıyla ilgili bilgiler yer almıştır. Burada yer alan cemaat ifadesi dini bir görüş birlikteliğini ifade etmez. Kabile anlamında kullanılan oba ile benzer içeriğe sahiptir. Devlet bunları cemaat başının ismi ile tanıdığı gibi o isim topluluğun simgesi haline gelmiştir¹⁶.

¹³ Kîel, *a.g.e.*, s. 212-213; Özyurt, *a.g.m.*, s. 67.

¹⁴ Evliya Çelebi Seyahatname, C. III, Yay. Haz. Seyit Ali Karaman-Yücel Dağlı, İstanbul 2006, s. 487.

¹⁵ Özyurt, *a.g.m.*, s. 73, 75; Kîel, *a.g.e.*, s. 212-213.

¹⁶ Emine Dingaç, “XVI. Yüzyılın Başlarında Rumeli Şehirlerinde Çingeneler” ..., s. 1214.

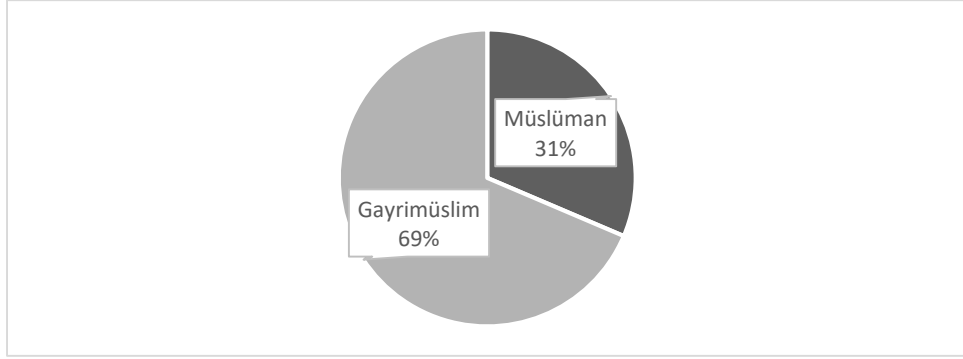
Tablo 1: 1523 Yılı'nda Yanbolu'daki Kıptiler

Bulunduğu Yer	Yerleşim durumu	Müslüman Hâne	Gebran (Gayrimüslim) Hâne	Bîve (Dul) Hâne	Toplam Hâne
Cemaat-i Hota Veled-i İbrail	Yerleşik	36	88		124
Cemaat-i Sirverdi Veled-i Mayo Tabi-i Kaza-i Yanbolu	Yerleşik	20	57		97
Cemaat-i Davut Der Karye-i Tokat	Yerleşik	50	43	1	94
Cemaat-i Turali Veled-i Hüseyin	Göçer	45	71	1	117
Cemaat-i Totos Veled-i Dirmko Tabi-i Kaza-i Yanbolu	Göçer	11	44	1	56
Cemaat-i Ayas Veled-i Kalos	Göçer	1	49	1	51
Toplam		163	352	4	539

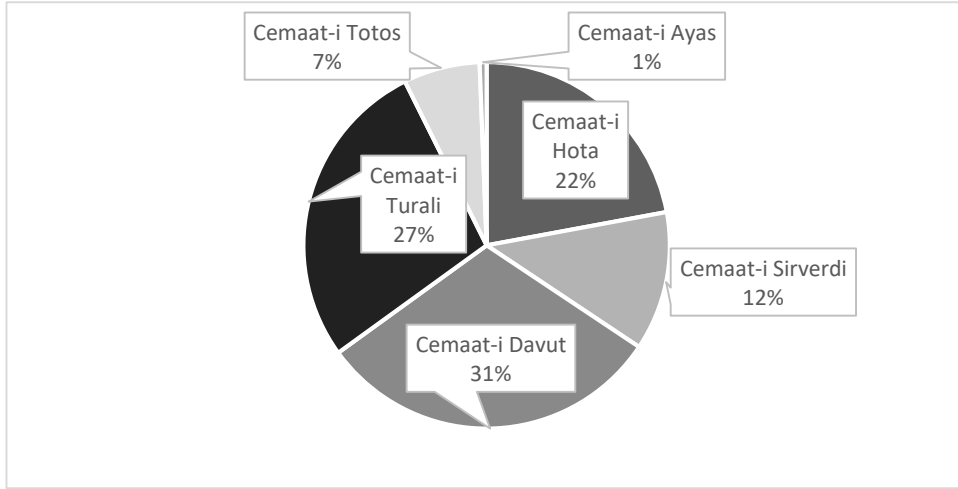
Tablo 1'de yer verildiği gibi 1523 yılında Yanbolu'daki Kıptiler altı cemaat olarak yer almıştır. Buradaki Kıptiler, 163 hânesi Müslüman, 352 hânesi Gayrimüslim ve 4 hânesi de bîve (dul) hâne olmak üzere 539 hâne bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde her hânedeki 5-7 kişi yaşadığı kanısı kabul görmektedir¹⁷. Bu verilerden Yanbolu'da tahminen 2.679-3.749 kişi yaşamıştır. Grafik 1'de yer verildiği gibi Yanbolu'da yaşayan Kıptilerin %31'i Müslüman %69'u Gayrimüslim olup Gayrimüslim sayısının yüksek olduğu kazalardandır.

¹⁷ Nejat Göyünç, hane üzerine yapmış olduğu çalışmasında bir hanede yaşayan kişi sayısını 5 veya 7 kişi şeklinde belirtmiştir. Hesaplama buna göre yapılmıştır. Nejat Göyünç, "Hane" Deyimi Hakkında", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 32, 1979, s. 332.

Grafik 1: 1523 Yılında Yanbolu'da Yaşayan Müslüman ve Gayrimüslim Oranı

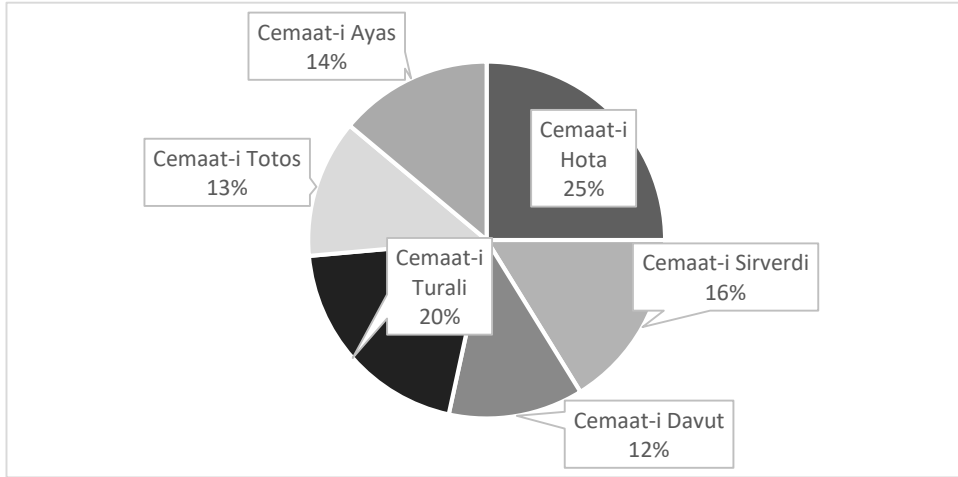
Grafik 2: 1523 Yılında Yanbolu'daki Müslüman Kıptîlerin Cemaatlere Göre Dağılımı

Grafik 2'de yer verildiği gibi 1523 yılında Yanbolu'da yaşayan 163 Müslüman Kıptînin en yoğun yaşadığı topluluk 50 hâne ve % 31 oranı ile Davut Cemaati'dir. Diğer topluluklardaki Müslüman oranı ise Cemaat-i Turali %26, Cemaat-i Hota %19, Cemaat-i Sirverdi %12 ve Cemaat-i Totos %7'dir. Cemaat-i Ayas bir kişi ile Yanbolu'daki Müslüman Kıptî nüfusunun en az olduğu cemaattir¹⁸

¹⁸ BOA., *TT.120*, s. 57-68.

Grafik 3: 1523 Yılında Eski Zağra'daki Gayrimüslim Kıptîlerin Cemaatlere Göre Dağılımı

Grafik 3’de yer verildiği gibi 1523 yılında Yanbolu’da yaşayan 352 hâne Gayrimüslim Kıptîlerin en yoğun yaşadığı topluluk 88 hâne ile % 25’i Hota Cemaati’dir. Diğer topluluklardaki Gayrimüslim oranı ise Cemaat-i Turali 71 hâne ile %20, Cemaat-i Silverdi 57 hâne ile %16, Cemaat-i Ayas 49 hâne ile %14, Cemaat-i Totos 44 hâne ile %13 ve Cemaat-i Davut ise 43 hâne ile %12’dir¹⁹.

1530 yılı tahrir kayıtları hâne ve gelir toplamalarını içeren icmal defterdir. Bundan dolayı cemaatlere göre hâne sayıları yerine genel hâne sayıları yer almıştır²⁰. Bu defterin 375. sayfasında Yanbolu’daki Çingenelerin kayıtları yer almıştır. Buna göre, 1530 yılında Yanbolu’da 516 hâne Kıptî yaşamıştır. Burada yaşayan Kıptîlerin 164’ü Müslüman, 352’si Gayrimüslim ve 2 tane de bive (dul) hânedir²¹. Yanbolu’daki Kıptîlerin 1530 yılındaki sayıları 1523 yılına yakındır. 1523 yılına göre Gayrimüslim hâne sayısı aynıdır. Müslüman hâne sayısı bir, dul hâne sayısı da iki azalmıştır. 1530 yılındaki veriler genel veri olmasından dolayı hangi cemaatte azalma olduğu bilinmemektedir. Bu verilerden hareketle 1530 yılında Yanbolu’da tahminen 2.582-3.614 Kıptî yaşamıştır.

¹⁹ BOA., *TT.120*, s. 57-68.

²⁰ Bu defterin 373-377 sayfaları Rumeli Eyaleti’nde Çingenelerin bulunduğu kazalar yer almıştır. BOA., *TT.370*, s. 373-377.

²¹ BOA., *TT.370*, s. 375

2. YANBOLU'DAKİ KIPTİLERİN MESLEKLERİ VE ÖDEDİKLERİ VERGİLER

Yanbolu'daki Kıptiler zanaatla uğraşmıştır. Tahrir kayıtları ve bu konuyla ilgili arşiv kayıtlarından Yanbolu'daki Kıptilerin mesleklerinden bazıları ise demircilik, nalbantlık, sarracılık, dülgerlik, baytarlık, bezirgânlık, değirmencilik, arabacılık, kasaplık, mumculuk, bozacılık, koruculuk ve çobanlıktır²². Yanbolu'daki Kıptiler arasında demircilik ve nalbantlık meslekleri yaygındır. Yanbolu'da Çingene Sancağı içinde mesleği nalbant kayıtlı çingeneler bulunmaktadır. Kara Danişmendli karyesi yamaklarından Hüseyin'in babası ile yine yamaklardan Yanbolu'da oturan Pervane bin Abdullah nalbantlık yapmaktadır²³.

Yanbolu'daki Kıptilerden bazıları devlete ait işlerde vergiden muaf olarak çalışmıştır. Bu tür işlerde çalışanların yaşlılık veya vefatı gibi nedenlerle çalışmadığı durumlarda yerlerine yine Kıptiler çalıştırılmıştır. Böyle bir örnek saray ahırında çalışan demirciyle ilgilidir. Saray ahırına bağlı Yanbolu ahırındaki yaptığı hizmetin karşılığı olarak vergiden muaf olan demircilerden Kıptî Halil oğlu Hasan'ın vefatı üzerine yerine yine Kıptî Ali Oğlu Hüsmen tayin edilmiştir²⁴. Yanbolu'daki Kıptî taifesinden donanmaya kürekçi de yazılmıştır²⁵.

Osmanlı Devleti bünyesindeki Kıptilerden raiyet rüsumu denilen şahsi vergiler alınmaktadır. Müslüman Kıptilerden çift resmi, Müslüman olmayan Kıptilerden ise ispence remi alınmıştır. Bu vergi Müslüman olanlarından 22 ve Gayrimüslimlerden 25 akçe ve bive (dul) kişilerden ise 6 akçe alınmıştır²⁶. Osmanlı Devleti bünyesindeki Kıptilerin ödedikleri bu vergiyle ilgili detaylı bilgiyi tahrir kayıtlarından öğrenmekteyiz. Bu kayıtların ilki Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1523 yılında yapılan Rumeli eyaletine ait tahrir kayıtlarıdır²⁷.

²² BOA., *TT.120*, s. 57-68.

²³ Dinceç, *a.g.e.*, s. 164.

²⁴ İbrahim Sezgin, *Osmanlı Romanları*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2015, s. 85.

²⁵ BOA. A.DVNSMHM.d., 23/667, 29 Şevval 981 (21 Şubat 1574).

²⁶ Halil İnalçık, "Osmanlılarda Raiyyet Rüsumu", *Belleten*, XXIII/92, Ankara 1959, s. 575-610.

²⁷ BOA., *TT.120*, s. 57-68.

Tablo 2: 1523 Yılı'nda Yanbolu'daki Kıptilerden Alınan Vergiler

Bulunduğu Yer	Müslüman Çift resmi (akçe)	Gayrimüslim İspence (akçe)	Cürüm, Cinayet ve Resmi Arûsları (akçe)	Hâsıl Akçe
Cemaat-i Hota Veled-i İbrail	792	2200	744	3736
Cemaat-i Sirverdi Veled-i MayoTabi-i Kaza-i Yanbolu	440	1425	468	2333
Cemaat-i Davut Der Karye-i Tokat	1100	1081	558	2739
Cemaat-i Turali Veled-i Hüseyin	990	1793	696	3479
Cemaat-i Totos Veled-i Dirmko Tabi-i Kaza-i Yanbolu	242	1106	330	1678
Cemaat-i Ayas Veled-i Kalos	22	1231	300	1553
Toplam	3.586	8.836	3.096	15.518

Tablo 2'de verildiği gibi 1523 yılı tahrir kayıtlarında Yanbolu'daki Kıptiler altı cemaat olarak yer almıştır. Bu kayıtlarda buradaki Kıptilerin hane sayısının yanında alınan raiyet rüsumu ile cürüm, cinayet, bâd-ı hevâ ve resmi arûs vergisi yer almaktadır. 1523 yılında Yanbolu'daki Müslüman Kıptilerden 3.586 akçe çift resmi, Gayrimüslim Kıptilerden ise 8.836 akçe ispence olmak üzere 12.422 akçe raiyet rüsumu vergisi ile 3.096 akçe ise cürüm ve cinayet vergisi olmak üzere hâsıl olan toplam akçe 15.518'dir.

1530 yılında da Yanbolu'da 164 Müslüman hânedan 3.608 akçe çift resmi, 352 Gayrimüslim hânedan de 8.800 akçe ispence olmak üzere 12.432 akçe raiyet rüsumu vergisi alınmıştır. Gebran ve bive (dul) hane de ikidir. 3.219 akçe ise cürüm, cinayet, bâd-ı hevâ ve resmi arûs vergisi olmak üzere toplam hâsıl olan 15.639 akçedir²⁸. 1530 yılında hâne sayısında azalma olmasına rağmen toplam vergide artış vardır. Bu vergi artışı cürüm, cinayet, bâd-ı hevâ ve resmi arûs vergisi artışından kaynaklanmıştır.

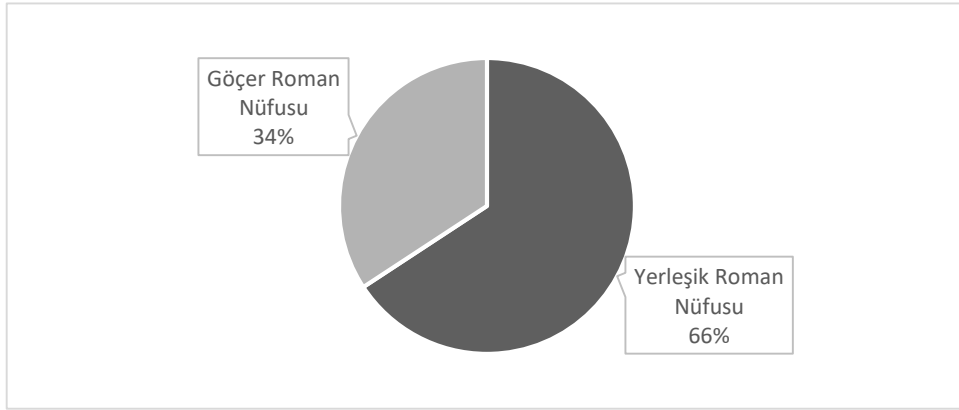
3. YANBOLU'DAKİ KIPTİLERİN ASAYİŞ SORUNLARI

Yanbolu'daki Kıptiler ilgili hassasiyet gösterdiği konular, verginin düzenli toplanması ile toplumun asayişli olmuştur. 1523 Yanbolu'daki altı Kıptî cemaatinden üçü yerleşik, üçü de göçebe yaşam sürmüştür. Grafik 4'te yer verildiği gibi

²⁸ BOA., *TT.370*, s. 375.

Yanbolu’da yerleşik yaşam süren Kıptîlerin oranı %66 ile çoğunluktadır²⁹. Bu oranın yüksek oluşu Yanbolu’daki Kıptîlerin tarımla uğraşmalarından kaynaklandığı sanılmaktadır. Diğer pek çok kazada ise durum farklıdır. Aynı tarihte Yanbolu’ya yakın kaza olan Filibe’de %63, Eski Zağra’da da %52 oranı ile göçerler çoğunluktadır³⁰. Osmanlı Devleti’nin asayîşi sağlama ve vergilerdeki ödeme düzenini için Kıptîlerin yerleşik hayata geçirme girişimleri burada oransal olarak başarılı olmuştur. Buna rağmen dönemin yazışmalarından Yanbolu’daki Kıptîlerin asayiş ve vergi toplama konusunda sorunlar yaşadığı görülmektedir.

Grafik 4: 1523 Yılında Eski Zağra’da Yerleşik ve Göçebe Kıptî Oranı

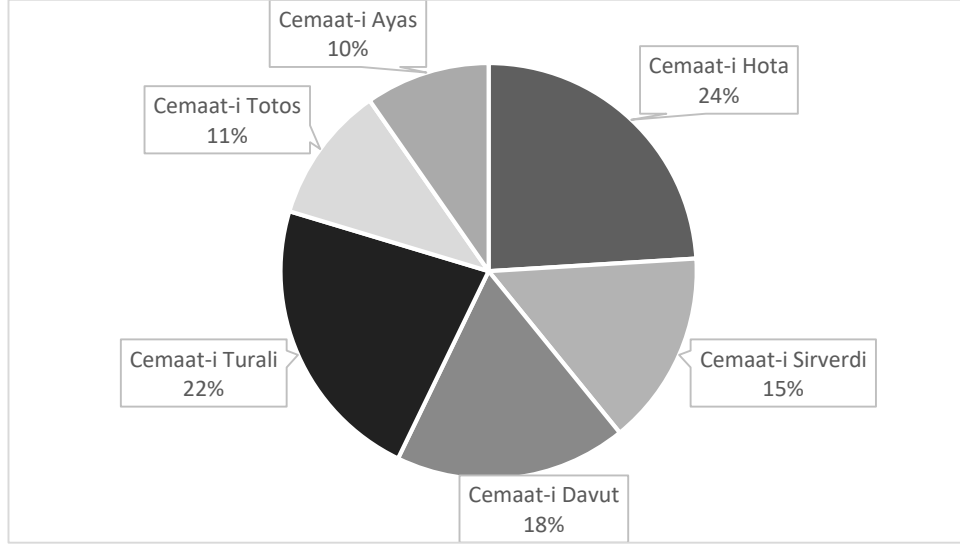

Osmanlı Devleti’nin aldığı vergilerden biri de evlilik ve tapu resminin yanında suç işleyenlerden alınan cürüm, cinayet, bâd-ı hevâ ve resmi arûs vergisidir. Bu vergi oranı Kıptî Cemaatlerindeki suç işleme oranını tam olarak ortaya koymasa da bilgi edinmemizi sağlamaktadır. 1523 yılında 3.096 akçe cürüm, cinayet, bâd-ı hevâ ve resmi arûs vergisi toplanmıştır.

²⁹ BOA., *TT.120*, s. 57-68.

³⁰ BOA., *TT.120*, s. 66-75, 92-105.

Grafik 5: 1523 Yılı'nda Eski Zağra'daki Kıptîlerden Alınan Cürüm, Cinayet, Bâd-ı hevâ ve Resm-i arûs Vergisinin Cemaatlere Göre Dağılımı

Grafik 5'te yer aldığı gibi 1523 yılında Yanbolu'da Kıptîlerden alınan cürüm, cinayet, bâd-ı hevâ ve resmi arûs vergisinin cemaatlere göre dağılımını baktığımız zaman, 744 akçe ve %24 oranı ile Cemaat-i Hota ilk sıradadır. % 22 oran ile Cemaat-i Turali, %18 oranı ile Cemaat-i Davut, %15 oranı ile Cemaat-i Sirverdi, %11 oranı ile Cemaat-i Totos ve %10 oranı ile de Cemaat-i Ayas gelmektedir. 1530 yılında ise Yanbolu'daki Kıptîlerden 3.219 akçe cürüm, cinayet, bâd-ı hevâ ve resmi arûs vergisi alınmıştır³¹. 1530 yılında hâne sayısında azalma olmasına rağmen cürüm, cinayet, bâd-ı hevâ ve resmi arûs vergisinde artış olmuştur. 1530 yılı tahrir kayıtları icmal defter olmasından dolayı bu verginin cemaatlere göre dağılım oranını görmek mümkün değildir.

Yanbolu'daki Kıptîlerden asayiş bozanlar kürek cezasına çarptırılmış, Kıptîlere kötü davranılmaması için devlet her zaman gerekli tedbirleri de almıştır. Yanbolu'daki Kıptîlerin çoğunluğu yerleşik hayata geçmelerine rağmen göçer olarak yaşayanlar asayiş ve düzeni sağlamayı zorlaştırmıştır. Dönemin yazışmalarından Kıptîlerle ilgili yaşanan sorunların başında vergilerin toplanması konusu geldiği görülmüştür. Osmanlı Devleti zamanında Kıptîlerin bir kısmı yerleşik iken bir kısmı yarı yerleşikti. Yarı yerleşik zümre ürün ve hizmetlerini satmak için köy, kasaba ve

³¹ BOA., *TT.370*, s. 375.

şehirlerin çevresinde belirli bir müddet konaklayarak seyahat etmekteydiler³². Kıptîlerin göçebe bir hayat yaşamalarından dolayı vergilerin toplanmasında bazen zorluklarla karşılaşmıştır. Bir önceki dönemde vergi almaya gelen vergi memurları tekrar aynı yere geldiklerinde Kıptîleri bulamamıştır. Bunun neticesinde yerlerini terk ederek kaçan Kıptîlerin vergilerini Kanun gereğince sorumluluk cemaat başı olan çeribaşıya aittir. Çeribaşı ya kaçan kişiyi bulup vergisini almak ya da kendisi ödemek zorunda kalmıştır³³.

SONUÇ

Osmanlı maliye teşkilatında tahrir, vergilerin ve bu vergileri verenlerin tespiti amacıyla yapılan sayımların kaydedildiği defterleri ifade etmektedir. Kıptîlerle ilgili ilk tahrir kayıtlarını 1523 tarihli Rumeli eyaletine ait tahrir defterinden öğrenmekteyiz. 120 Numaralı Defter ayrıntılı tahrirlerini içeren mufassal, 370 Numaralı Defter ise gelir toplamalarını içeren icmal defterdir.

1523 yılında Yanbolu'daki Kıptîlerin altı cemaat olarak ve 539 hâne de tahminen 2.679-3.749 kişi yaşadığı belirlenmiştir. Bu tarihte Kıptîlerin %31'i Müslüman %69'u Gayrimüslim olup Yanbolu, Gayrimüslim sayısının yüksek olduğu kazalar arasında olduğu görülmüştür. 1530 yılında Yanbolu'da 516 hâne Kıptî yaşamıştır. 1523 yılına göre 1530 yılında, Gayrimüslim hâne sayısı aynı olup Müslüman ve dul hâne sayısı azalmıştır. 1530 yılındaki veriler genel veri olmasından dolayı hangi cemaatte azalma olduğu belirlenememiş olup 1530 yılında tahminen 2.582-3.614 Kıptî yaşadığı belirlenmiştir.

Yanbolu'daki Kıptîlerden 1523 yılında Yanbolu'daki Kıptîlerden 15.518 akçe raiyet rüsümü ile cürüm, cinayet, bâd-ı hevâ ve resmi arûs vergisi alınmıştır. 1530 yılında ise bu vergiler 15.639 akçedir. 1530 yılında hâne sayısında azalma olmasına rağmen toplam vergide artış vardır. Bu vergi artışı cürüm, cinayet, bâd-ı hevâ ve resmi arûs vergisi artışından kaynaklandığı tespiti yapılmıştır.

1523 yılında Yanbolu'daki altı Kıptî cemaatından üçü yerleşik, üçü de göçebe yaşam sürmüştür. Yerleşik yaşam süren Kıptîlerin oranı çevredeki pek çok kazanın aksine %66 oranı ile çoğunlukta olduğu görülmüştür. Osmanlı Devleti'nin Kıptîleri yerleşik hayata geçirme girişimleri oransal anlamda burada başarı sağlandığı görülmüştür.

Suç işleyenlerden alınan verginin de içinde olduğu cürüm, cinayet, bâd-ı hevâ ve resmi arûs vergisi 1523 yılında 3.096 akçe 1530 yılında bir artışla 3.219 akçe

³² Emine Dineç, "Osmanlı Devleti'nde Çingeneler ve Göç", *VII. Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı*, C. II, Ankara 2019, s. 590.

³³ Emine Dineç, "Romanlar(Kıptiler) ve Cizye: Silistre Kazası Örneği (1843)", *Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 2, S. 1, Haziran 2021, s. 53.

toplanmıştır. Bu vergi sadece suç işleyenlerden alınan bir vergi olmadığından Yanbolu'daki Kıptilerin suç işleme oranının arttığı tespiti yapılamamıştır.

KAYNAKÇA

- BOA. A.DVNSMHM.d., 23/667, 29 Şevval 981 (21 Şubat 1574).
BOA., *TT.120*, ss. 57-68.
BOA., *TT.370*, ss. 375
ALTINÖZ, İsmail, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Çingenerin Sosyo-Ekonomik Yapıları”, *OTAM*, S. 48, 2020, ss. 1-34.
ALTINÖZ, İsmail, *Osmanlı Toplumunda Çingener*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
DİNGEÇ, Emine, *Rumeli’de Geri Hizmet Teşkilatı İçinde Çingener (XVI. Yüzyıl)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Eskişehir 2004.
DİNGEÇ, Emine, “XVI. Yüzyılın Başlarında Rumeli Şehirlerinde Çingener, *Osmanlı Dönemi Balkan Şehirleri*, Editörler, Zafer Gölen-Abidin Temizer, Ankara 2016.
DİNGEÇ, Emine, “Osmanlı Devleti’nde Çingener ve Göç”, *VII. Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı*, C. II, Edirne: 19-21 Ekim 2019, Ankara 2019, ss. 587-604.
DİNGEÇ, Emine, “Romanlar(Kıptiler) ve Cizye: Silistre Kazası Örneği (1843)”, *Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 2, S. 1, (2021), ss. 35-56.
Evliya Çelebi, *Seyahatname*, C. III, Yay. Haz. Seyit Ali Karaman-Yücel Dağlı, İstanbul 2006.
GÖYÜNÇ, Nejat, “Hane’ Deyimi Hakkında”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 32, 1979, ss. 331-335.
HALAÇOĞLU, Yusuf, Bulgaristan (Osmanlı Dönemi), *DİA*. C. VI, İstanbul 1992, ss. 396-399.
İLHAN, M. Mehdi, “Mufassal Tahrir Defterlerindeki Adların Önemine Dair Bazı Örnekler”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 40, 2006, ss. 41-58.
İNALCIK, Halil, “Osmanlılarda Raiyyet Rüşumu”, *Bellekten*, XXIII/92, Ankara 1959, ss. 575-610.
KIEL, Machiel, “Yanbolu”, *DİA*., C. 43, İstanbul 2013, s. 312-315.
ÖZ, Mehmet, “Tahrir”, *DİA*., C. 39, İstanbul 2010, s. 425-429.
ÖZYURT, Selcen, “XV. ve XVI. Yüzyıllarda Yanbolu Şehri”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 14, 2008, ss. 57-77.
SEZGİN, İbrahim, *Osmanlı Romanları*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2015.
ÜNAL, Mehmet Ali, “Tahrir”, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2011.

ETİK: Bu makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Çalışmamın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.